

6. Латов Ю. В. Особенности национального рэкета: история и современность / Ю. В. Латов // Мир России. – 2001. – Т. IX. – № 3. – С. 153-182.
7. Мандевиль Б. Басня о пчелах / Б. Мандевиль. – М., 1974. – 376 с.
8. Никифоров А. С. Гангстеризм в США: сущность и эволюция / А. С. Никифоров. – М. : Наука, 1991. – 162 с.
9. Олсон М. Рассредоточение власти и общество в переходный период. Лекарства от коррупции, распада и замедления темпов экономического роста / М. Олсон // Экономика и математические методы. – 1995. – Т. 31. – Вып. 4. – С. 53-81.
10. Осипенко О. Мафия как экономический феномен / О. Осипенко // Экономические науки. – 1991. – № 1. – С. 71-76; № 2. – С. 58-65.
11. Попович В. М. Теорія і практика детінізація економіки : монографія / В. М. Попович. – Ірпінь : Академія держ. подат. служби України, 2001. – 546 с.
12. Шеллинг Т. Стратегия конфликта / Т. Шеллинг. – М. : ИРИСЭН, 2007. – 366 с.

Давидова К.В.

УДК 336.663

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА: ЕЛЕМЕНТНА СТРУКТУРА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Постановка завдання. Розвиток ринкової економіки в Україні пов'язаний з процесом трансформації та економічної перебудови механізму функціонування суб'єктів господарювання. Успіх перетворень залежить від багатьох чинників, серед яких – формування дієвої системи управління оборотним капіталом. Під системою управління оборотним капіталом більшість науковців розуміє менеджмент цілеспрямованого процесу формування обсягу та структури оборотного капіталу. При цьому не акцентується увага на необхідності врахування комплексної дії зовнішніх факторів, місії, цілей і стратегії підприємства. Пропонується система формування із таких складових, які відображають управління окремими елементами оборотного капіталу: дебіторською заборгованістю, запасами, грошовими коштами. Ряд вчених вважає, що слід виділяти окремі елементи оборотного капіталу (дебіторську заборгованість, запаси), тому що вони мають важливіше значення для розвитку підприємства за інші. Хоч існують думки про необхідність інтегрування системи управління оборотним капіталом в процес стратегічного управління, але такі системи не передбачають всеохоплюючих організаційних змін на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема створення системи управління оборотним капіталом знайшла своє відображення у працях Іванової М.І. [2, с.52], Маргасової В.Г.[4, с.57], Оптнера С.Л.[5, с.110], Стрикленда А.Дж., Томпсона А.А.[8] та інших. Вагомий внесок у дослідження факторів, які впливають на стан оборотного капіталу, зробили українські вчені Коренева О.Г.[3], Пан Л.В.[6], Поддєрьогін А.М.[7], Швиданенко Г.О.[9], Швидка О.П.[10]. Але слід зазначити, що в їхніх працях увага зосереджена, в основному, на зовнішніх чинниках, які впливають на ефективність функціонування оборотного капіталу. Розглянувши більш детально окремі праці вчених, ми зробили висновок, що доцільним є подальше комплексне дослідження процесів формування та використання оборотного капіталу.

Невирішені частини проблеми. Дослідження діяльності підприємств харчової промисловості показало, що на більшості з них наявні фрагментарні системи управління оборотним капіталом, спостерігається спрямованість до їх розвитку з інтегруванням у стратегічне та поєднання його з процесним управлінням підприємства.

Метою дослідження є створення комплексної системи менеджменту оборотним капіталом та забезпечення її ефективного функціонування. В цьому зв'язку необхідно управляти не лише окремими елементами оборотного капіталу, але і всіма бізнес – процесами підприємства з інтегруванням у стратегічне управління. Це зумовлено тим, що систему управління оборотним капіталом не доцільно розглядати відокремлено від всього підприємства, а її варто досліджувати у комплексі з іншими підсистемами.

Основні результати дослідження. Структура системи управління оборотним капіталом, на нашу думку, – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів зі стійкими зв'язками, що і забезпечує їхнє функціонування та розвиток. Таким чином елементи повинні забезпечити комплексність системи, а їх цільова спрямованість зумовити взаємодію і стійкі зв'язки. Ми вважаємо, що всі можливі методи управління необхідно поєднувати і використовувати одночасно. Системний, або цілісний підхід до різноманітних проблем базується на єдиному, або комплексному розумінню речей, ролі, значення та взаємозалежності важливих факторів; дозволяє комплексно та всебічно вивчити проблему, виділити пріоритети та оптимізувати основні параметри системи. На нашу думку, система має містити структурну основу з трьох складових: управлінська, процесна та елементна (рис.1).

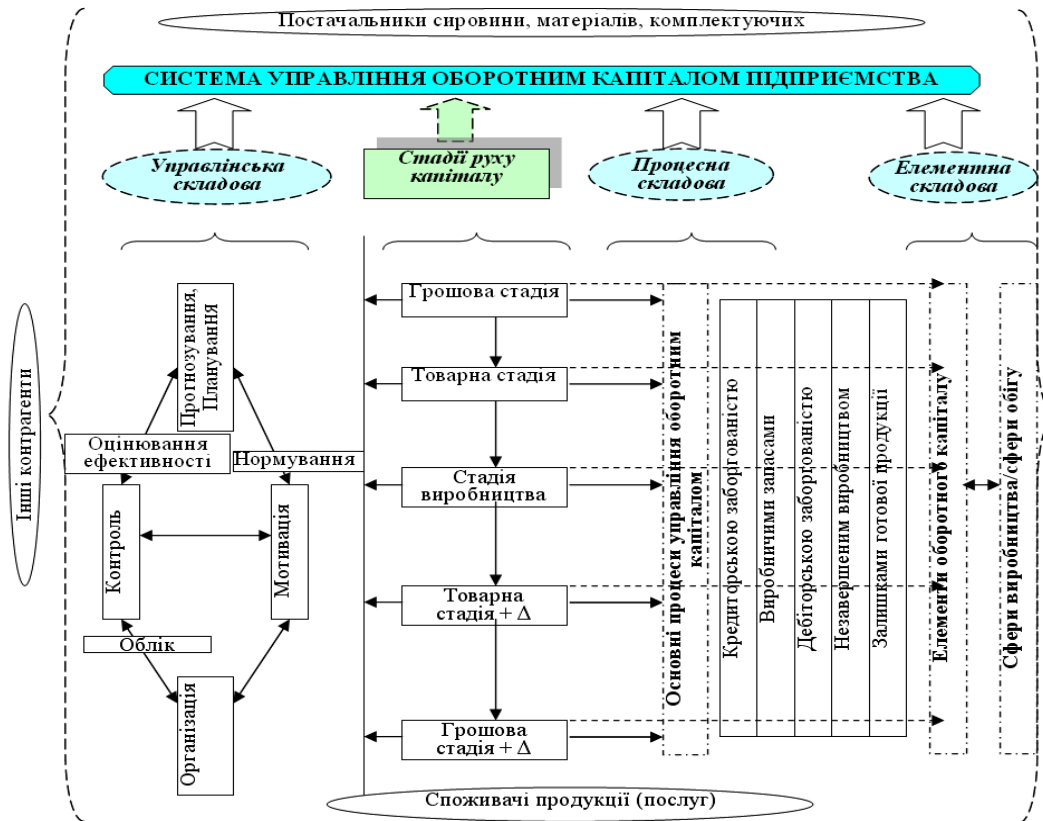

Рис. 1. Модель системи управління оборотним капіталом підприємства.

Принципом, який лежить в основі побудови системи, є поєднання в одну взаємодію елементів (елементна складова), об'єднуючих їх процесів (процесна складова) та методів управління (управлінська складова) для встановлення вектору спрямованості цих взаємодій. Елементи кожної із них відповідають певній стадії виробничого циклу та доповнюють одна одну.

Процес обігу оборотного капіталу є безперервний і стадії теж є сталими, але якими елементами варто управляти на кожній з них підприємство обирає самостійно. Так, при розгляді процесної складової сформованої системи, варто звернути увагу на управління кредиторською заборгованістю, яка порівняно мало досліджена.

Як відомо, відволікання коштів у кредиторську заборгованість значно спрощує процес формування оборотного капіталу і сприяє ефективному його використанню, тому варто акцентувати увагу на управлінні цим елементом на першій стадії операційного циклу із застосуванням різних методів оптимізації: переглянути умови договорів на поставку сировини та матеріалів, умови щодо термінів погашення кредиторської заборгованості, а саме їх подовження; проводити моніторинг співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей тощо.

Що стосується управлінської складової, то її основною метою є забезпечення оптимізації та результативності функціонування системи управління оборотним капіталом за допомогою управлінських функцій: планування, прогнозування, нормування, мотивації, організації, обліку, контролю та оцінювання ефективності. Варто звернути увагу на таку функцію як контроль, який, на нашу думку, потрібно розглядати не як завершальний етап управління, а як проміжний, як такий який повинен бути присутнім на кожній стадії виробничого циклу. Заслуговує уваги також і мотивація персоналу до ефективного використання оборотного капіталу. Адже, впровадження системи стимулювання персоналу дозволяє суб'єктам господарювання знайти ще нереалізовані резерви підвищення ефективності як виробничої, так і фінансової діяльності. Як свідчить практика, система стимулювання розробляється з метою підвищення продуктивності праці, але не розглядається питання впровадження на підприємствах системи мотивації в процесі формування та використання оборотного капіталу з урахуванням специфіки кожної організації. Таким чином, це питання є актуальним, тому що досвід свідчить про дієвість впровадження на підприємствах системи стимулювання працівників з метою дотримання нормативних запасів сировини і матеріалів, незавершеного виробництва і залишків готової продукції на оптимальному рівні.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності"[1] на більшості підприємств ведеться облік оборотного капіталу поелементно, це стосується і джерел його формування. Проведені дослідження показали, що лише на окремих підприємствах проводиться аналіз напрямів його використання, та здійснюється контроль за функціонуванням складових оборотного капіталу на кожній стадії кругообігу. Розглядаючи елементну складову системи, варто звернути увагу на те, що загальна швидкість руху капіталу є прямо пропорційною швидкості їхнього руху на

окремих стадіях. Тому на першій стадії виробництва необхідно оцінювати та управляти кредиторською заборгованістю (як тимчасового джерела формування оборотного капіталу), оскільки від її динаміки залежить потреба в оборотному капіталі, також грошовими коштами, фінансовими інвестиціями та ін. На слідує стадії – варто управляти витратами майбутніх періодів. На виробничій стадії – величиною запасів, а саме, виробничих і готової продукції. На слідує стадії елементами управління виступають запаси товарів та інші оборотні активи. Що стосується завершального етапу, то важливими елементами є структура та величина дебіторської заборгованості, рух грошових коштів та векселів. Кожній стадії притаманний певний бізнес-процес, визначивши який можливо більш детально управляти всіма елементами оборотного капіталу, що підвищує ефективність функціонування підприємства в цілому.

Для ефективного функціонування наведеної системи управління оборотним капіталом підприємства необхідно детально дослідити всі елементи управління та сферу їх обігу. Чітко окреслені стадії технологічного циклу дозволять виокремити управлінські бізнес-процеси підприємства на кожній з них. Це дасть можливість визначити елементи управління у функціональній складовій, а саме: методи мотивації, способи контролю та організації. Для підвищення ефективності функціонування сформованої системи управління оборотним капіталом необхідно враховувати вплив на неї елементів організаційної (клієнтської) складової, які пов'язані з поведінкою постачальників сировини і матеріалів, споживачів продукції та інших контрагентів, враховуючи їх значну роль у процесі діяльності підприємства.

Поєднання трьох складових у системі дає можливість комплексно досліджувати та управляти елементами оборотного капіталу та підприємства в цілому. Кожна система після створення та використання на підприємстві повинна розвиватись та вдосконалюватись. Важливо не лише оцінювати існуючий стан діяльності організації та робити висновки, але й моделювати майбутні кроки її діяльності.

Цей процес, на нашу думку, буде більш ефективним якщо його поєднувати з моделювання ситуації таким чином, щоб можна було визначити результативність діяльності підприємства і робити прогноз на майбутнє, з урахуванням стратегії його розвитку. Такі методичні підходи дають можливість не лише детальніше оцінити ефективність функціонування підприємства, але й уникнути помилок в управлінні на перспективу.

На підприємствах, на яких вже існують сформовані системи управління оборотним капіталом, постає важливе питання її подальшого розвитку. Тобто необхідно проводити постійний моніторинг ефективності діючих елементів системи, виявлення вузьких місць та їх ліквідацію. Моделювати майбутні кроки варто виходячи з результатів діагностики та тенденцій розвитку підприємства і галузі в цілому.

В існуючих умовах розвитку суб'єктів підприємництва в Україні, варто приділяти особливу увагу визначенню джерел формування та напрямів ефективного використання оборотного капіталу. Для більш детального оцінювання ефективності використання оборотного капіталу доцільним є застосування методу декомпозиційного аналізу, на засадах якого автором розроблена семифакторна модель оцінювання впливу основних чинників на зміну одного з результуючих комплексних показників рівня використання оборотного капіталу - рентабельності оборотного капіталу та її структурно-логічна схема складових елементів та їх взаємозв'язки (рис.2). Модель має наступний вигляд:

$$R_{OK} = \frac{П}{OK} = \frac{П}{BP} \times \frac{BP}{ДЗ} \times \frac{ДЗ}{КЗ} \times \frac{КЗ}{ПЗ} \times \frac{ПЗ}{BP} \times \frac{BP}{BЗ} \times \frac{BЗ}{OK} =$$

$$= R_{TOB.OB} \times k_{ДЗ}^{BP} \times k_{КЗ}^{ДЗ} \times w_{ПЗ}^{КЗ} \times k_{BP}^{ПЗ} \times k_{BЗ}^{BP} \times w_{OK}^{BЗ},$$

де: R_{OK} – рентабельність оборотного капіталу;

$П$ – прибуток;

OK – оборотний капітал;

BP – виручка від реалізації продукції;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість;

$КЗ$ – кредиторська заборгованість;

$ПЗ$ – поточні зобов'язання;

$BЗ$ – виробничі запаси;

$R_{TOB.OB}$ - коефіцієнт рентабельності товарообороту;

$k_{ДЗ}^{BP}$ - коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, кількість оборотів;

$k_{КЗ}^{ДЗ}$ - коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості;

$w_{ПЗ}^{КЗ}$ - частка кредиторської заборгованості у загальній величині поточних зобов'язань;

$k_{BP}^{ПЗ}$ - коефіцієнт співвідношення поточних зобов'язань на 1 грн. виручки від реалізації;

$k_{BЗ}^{BP}$ - коефіцієнт оборотності виробничих запасів;

$w_{OK}^{BЗ}$ - частка виробничих запасів в оборотному капіталі.

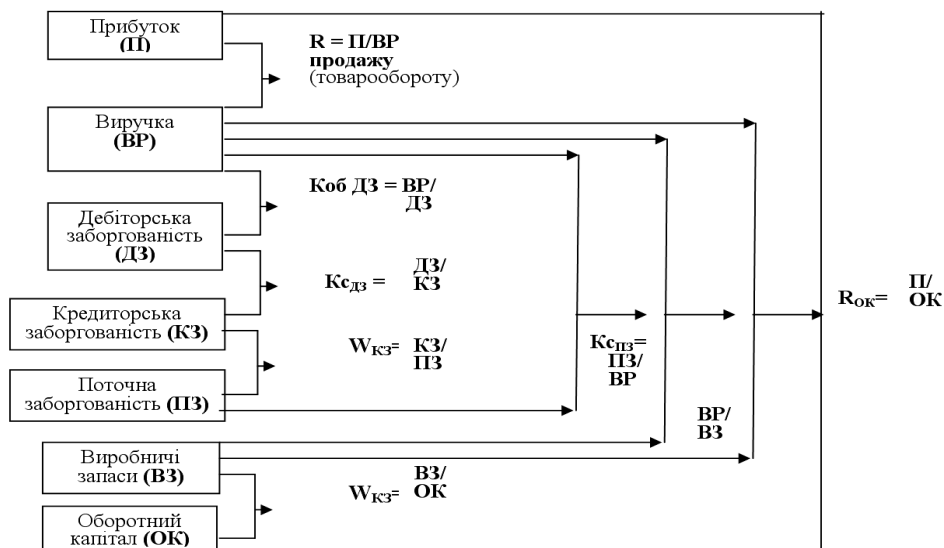

Рис. 2. Структурно-логічна схема факторної діагностики рентабельності оборотного капіталу.

Висновки. Розроблена модель була апробована на ПрАТ «Шполянський завод продтоварів». За 2008-2010 роки відповідно результатам практичної реалізації запропонованої моделі рентабельність оборотного капіталу в 2010р. у порівнянні з 2009р. зросла на 20,9%, переважно за рахунок зміни коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (+ 23,7%); в 2009р. у порівнянні з 2008р. ріст становив 11,9%, на який найбільш суттєво вплинула динаміка збільшення показника рентабельності обороту (+11,5%).

Практичне застосування наведеної моделі оцінювання ефективності системи менеджменту оборотним капіталом дозволить підвищити ефективність його використання та досягнення високого рівня платоспроможності і забезпечить можливість підвищити рівень менеджменту на вітчизняних підприємствах.

Джерела та література:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності затв. наказом Мінфіну України від 31.03.99 р. №87 і зареєстровано в Мініюсті України від 21.06.99 р. за №391/3684 // Бухгалтерський облік і аудит. – 1999. – № 6. – С. 4-16.
2. Іванова М. І. Системний підхід до управління оборотними коштами / М. І. Іванова // Академ. огляд. – 2004. – № 1. – С. 48-53.
3. Коренева О. Г. Вплив податкової політики на забезпеченість підприємств оборотними коштами / О. Г. Коренева // Вісник Української академії банківської справи. – 1998. – № 4. – С. 23-25.
4. Маргасова В. Г. Оцінка діючої системи управління оборотним капіталом на підприємствах харчової промисловості Чернігівського регіону / В. Г. Маргасова // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9 (63). – С. 75-83.
5. Оптнер С. Л. Системный анализ для решения деловых и промышленных проблем / С. Л. Оптнер; пер. с англ. С. П. Никанорова. – М. : Сов. радио, 1969. – С. 216.
6. Пан Л. В. Управління обіговими капіталами підприємницьких структур / Л. В. Пан // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 96-98.
7. Фінанси підприємств : підруч. / А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Г. Г. Нам та ін.; керівник авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.
8. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд; [пер. с англ.]. – М. : ЮНИТИ, 1998. – С. 576.
9. Швиданенко Г. О. Управління капіталом підприємства : навч. посіб. / Г. О. Швиданенко, Н. В. Шевчук. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 296, 440.
10. Швидка О. П. Технологія формування системи управління оборотними ресурсами підприємства / О. П. Швидка // Економічна організація та економічна освіта: взаємообумовленість стратегій розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 375-378.